

Tür: Araştırma Makalesi

Kabul Tarihi: 28 Ekim 2020

Gönderim Tarihi: 28 Eylül 2020

Yayımlanma Tarihi: 30 Aralık 2020

Atf Künyesi: GENÇ, Hanife Nâlan (2020), “Elâzığ’da Ölüm Gelenekleri, Dini Ve Kültürel Boyutu”, **International Journal Of Turkish Academic Studies (TURAS)**, C. 1, S. 1, s. 1-17.

ELÂZİĞ YÖRESİ ÖLÜM GELENEKLERİNİN DİNİ VE KÜLTÜREL BOYUTU

Hanife Nâlan GENÇ¹

ÖZET

Doğum, yaşam ve ölüm, insan yaşamında en temel üç belirleyici aşamadır. Doğumla ölüm arasındaki yaşantı insanoğlunun diğer iki kavramı nasıl algıladığı, yorumladığı ve kabullendiğini gösteren örneklerle doludur. İnsan yaşamının başlangıç ve sonunu imleyen bu iki kavram, her toplumda farklı inanış ve uygulamalarla kültürel yapıyı biçimlendirme işlevi üstlenir. Sevinçlerin olduğu kadar acıların paylaşılması, sosyal ilişkilerin güçlendirilmesi bakımından doğum ve ölümle ilgili kimi davranış, gelenek görenek, adet ve kültürel uygulamalar toplumsal yaşamın birer düzenleyici ögesi olarak yer alırlar. Bu ögeler toplumun dini, ahlaki, hukuki, estetik hatta ekonomik bakımdan birikimini, yaşantı biçimini doğrudan etkileyip değiştirme işlevine sahiptirler. Özellikle birlik beraberlik, dayanışma ve paylaşma için toplumsal bütünleşmeyi sağlayan pek çok gelenek vardır. Bu çalışmada Elâzığ’da ölüm geleneği, cenaze törenleri, defin işlemlerinin, adet, inanış ve kalıplaşmış davranışların nasıl gerçekleştiği araştırılmıştır. Tanıdığı, akrabası veya yakını vefat eden kişiyi ziyaret etme, baş sağlığı dileme, acısını dindirme ve tesellide bulunma ölüm geleneğinin en önemli gösterim biçimleridir. Ölü gömme gelenekleri, ölünün yıkanması, defni, cenaze namazı defin

¹ Prof. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Fransız Dili Eğitimi Anabilim Dalı, ngenc@omu.edu.tr
ORCID: 0000-0001-2345-6789

merasiminin ardından yapılanlar, taziye, mevlit gibi ritüeller Elâzığ kültüründe önemlidir. Taziye, ölüm ve sonrasında yapılanlar bu olgunun büyük bir saygı, metanet ve sonsuz hoşgörü, dayanışma, iş birliği, görev bölümü, yardımseverlik ve en önemlisi de acı karşısında kenetlenmeyle kendini gösterir. Özellikle taziye süresinin uzunluğu dikkate alındığında Elâzığ'da ölüm geleneğinin geleneksel Türk kültürünün izlerini taşıdığı görülür. Yakınlarını kaybeden insanlara destek olmak, o eve yemek götürmek, onları sabır ve tevekküle yönelterek acılarını hafifletmek yaygın alışkanlıklardandır. Elâzığ'da ölüm öncesinde, ölüm sırasında ve sonrasında genel kabul gören uygulamalar, alışkanlıklar, tutum ve davranışların temelinde hem kültürel hem de dini etkilerin var olduğu görülmüştür.

Anahtar Sözcükler: Elâzığ, ölüm, gelenek, din, kültür.

RELIGIOUS AND CULTURAL DIMENSION OF DEATH TRADITIONS IN ELÂZİĞ REGION

ABSTRACT

Birth, life and death are the three main determining stages in human life. The life between birth and death is full of examples showing how human beings perceive, interpret and accept two other concepts. These two concepts, which mark the beginning and end of human life, serve to shape the cultural structure with different beliefs and practices in each society. Some behaviours, traditions, customs and cultural practices related to birth and death take place as regulatory elements of social life in terms of sharing joys as well as pain and strengthening social relations. These elements have the function of directly affecting and changing the way of life, the accumulation of society in terms of religion, moral, legal, aesthetic and even economic. There are many traditions that provide social integration, especially for unity, togetherness, solidarity and sharing. In this study, the tradition of death, funerals, burials, customs, beliefs and stereotypes were investigated in Elâzığ. Visiting, expressing condolences, relieving pain and consoling the person whose relative or friend has passed away are the most important forms of display of the tradition of death. Burial traditions, bathing of the dead, burials, rituals such as funeral prayers, burial ceremonies, condolences, and rituals are important in the Elâzığ culture. Condolence, death, and what happens afterwards manifests itself with great respect, fortitude and endless tolerance, solidarity, cooperation, division of duty, benevolence, and most importantly, clamping in pain. Especially when the length of the condolence period is taken into

account, the tradition of death in Elâzığ bears traces of traditional Turkish culture. It is common habits to support people who have lost their relatives, to bring food to that house, to ease their suffering by directing them to patience and trust. In Elâzığ both cultural and religious influences were found to exit on the basis of generally accepted practices, habits, attitudes and behaviours before, during and after death.

Key Words: Elâzığ, death, tradition, religion, culture.

Amaç

M.Ö. 3000’li yıllarda kurulduğu düşünülen Elâzığ, Harput kentinin ovadaki devamı gibi görüldüğünden kent uzun yıllar bu adla anılmıştır. Anadolu’nun Türk yurdu olmasında önemli bir konuma sahip olan il, bölgenin Türk hâkimiyetine geçmesiyle büyümüştür. Çeşitli uygarlıklara ev sahipliği yapan Elâzığ’a, Atatürk 1937 yılında tahıl ambarı, bolluk ve bereket anlamına gelen ‘El’azık’ adını vermiş, ancak zamanla değişerek Elâzığ olarak kullanılmaya başlamıştır (TSO, 2019: 61-69). Doğu Anadolu Bölgesinin güneybatısında, Yukarı Fırat Bölümünde yer alan kent gerek tarihi, gerekse coğrafi konumu ve kültürüyle dikkat çekmiştir. Bu nedenle bu çalışmada bu kentte Türk kültür ve geleneğinin önemli bir yansıması olan ölüm geleneği incelenmiştir. Bu bağlamda cenaze törenleri, defin işlemleri ve ritüellerin nasıl gerçekleştiği araştırılmıştır. Çalışmanın öncelikli amacı Elâzığ’da ölü yıkama ve gömme gelenekleri, cenaze namazı ve defin merasimlerinin nasıl gerçekleştiğini bulgulamak ve bu yolla Elâzığ’da ölüm geleneğinin geleneksel Türk kültüründen nasıl izler taşıdığını ortaya koymaktır. Bunun yanı sıra Elâzığ’da ölüm geleneklerine bağlı uygulamaların kültürel ve dini etkilerinin bulunduğunu ve Elâzığ’ın Türk kültür ve geleneğinde önemli bir yere sahip olduğunu göstermektir.

Yöntem

Bu çalışmada doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Yıldırım ve Şimşek’in (2016) ifade ettiği gibi alan yazında en çok kullanılan doküman analizi yöntemi dokümana ulaşma, orijinal olup olmadığını teyit etme, dokümanı anlama, analiz etme, veriyi kullanmadır. Bu amaçla araştırmada doküman analizi yöntemi tercih edilmiş, basılı ve elektronik materyaller incelenerek değerlendirilmiştir. Çalışmanın daha bilimsel bir niteliğe kavuşması adına bu konuda kaleme alınmış makale ve tezlerin yanı sıra çeşitli çevrimiçi kaynaklar ve Elâzığ İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü’nün resmi internet sayfasındaki bilgiler temel alınmış ve tüm kaynaklar bu amaçla

değerlendirilmiştir. Çalışma, bilimsel bir iddia ortaya koymaktan çok Elâzığ'ın gelenek ve kültür yapısını tanıtmaya amacı taşıyan bir derleme niteliğindedir.

Olası Bulgular

Bu çalışmada ortaya konulması istenen olası bulgular şöyledir:

- Çok köklü tarihi ve kültürel bir geçmişe sahip olan kentin kültürel ve sosyal yapısında öne çıkan öğelerin neler olduğunu ortaya koymak.
- Elâzığ'da kültürel yapının önemli yapı taşlarından olan ölüm geleneklerinin nasıl gerçekleştiğini ve hangi işlevleri üstlendiğini ortaya koymak.
- Elâzığ'da ölüm geleneklerinin sosyal yaşama nasıl ve ne şekilde yansıtıldığını göstermek.
- İlde kültür ve geleneğin temellerini, değişen dünya görüşünün asalları bakımından değerlendirmek.
- Türk gelenek ve kültüründe ölüm geleneklerinin Elâzığ ilinde nasıl yer aldığı ve nasıl bir işlev üstlendiğini benzerlik ya da farklılıklarıyla göstermek.
- Elâzığ'da ölüm geleneklerinin temellerini bulgularla asal bileşenlerin neler olduğunu ortaya koymak ve bunlarda baskın olan özelliklerin neler olduğunu saptamak.

GİRİŞ

İnsanı meraklandıran ve korkutan ölüm, onun karmaşık ve göreceli bir kavram olarak algılanmasına sebep olur. İnsanoğlu maddi yaşamda madde bedenle yaşamın son bulmasını yani ölümü ruh bedenle bunu sürdürmek olarak anlamlandırmaktadır. Başka bir deyişle, ölüm yaşamsal etkinliklerin biyoelektrik enerjisinin kesilmesi nedeniyle ruhun bedenden ayrılması olarak tanımlanabilir. Ölüm kavramı pek çok alan ve bilimle ilişkili olduğu için çok boyutlu bir kavramdır. Biyolojik, psikolojik, sosyal, felsefi, dini, ahlaki ve hukuki boyutu olan ölüm bu alanların her birinde farklı anlamlara sahiptir. Bu yüzden kavram biyolojik, tinsel, psişik ve sosyal ölüm tanımlamalarıyla ele alınabilir. Hatta ölüm bilimi olarak tanımlanan tanatoloji bu olguyu özellikle tıbbi anlamda önceliğine alır. Ölüm olayının incelenmesi ve bunun güvenilir biçimde oluştuğunu ispatlamak veya araştırmak adına yapılanlar, ölen kişinin yakınlarının yaşadığı yas, üzüntü ve toplumsal tavırları inceler. Bu yönden tanatoloji disiplinler arası bir bilim olarak değerlendirilebilir. Bu açıdan ele alındığında, ölüm, siyasal, ekonomik, sanatsal, tarihsel, yazınsal ve hatta medyatik alanlarla anılan bir kavramdır. Ölüm kavramı pek çok alanda farklı biçimde anlamlandırılabilir da biyolojik anlamda bir canlı organizmanın yaşamsal işlevlerini tümüyle kaybetmesidir. Canlı olma halini yitiren yani solunum ve kalp atımının

durması ve o canlının yaşamsal fonksiyonlarının yok olması biyolojik ölümü imler. Biyolojik ölüm insanın organları veya kendisinin canlı oluşuyla ilgili bir durumu tartışmaya açmaktadır. Çünkü bireyin kalp atımı durmamış olsa da beyin ölümü gerçekleşebilmektedir. Bu da beraberinde ölüm kavramının tıbben hangi bağlamda değerlendirilmesi gerektiği tartışmasını getirmektedir. Beyin ölümünde canlı bilişsel ve fiziksel olarak tüm yaşamsal etkinlikleri kısmi ya da tümüyle kaybetmeyebileceği için bu tür ölüm, ölümün gerçek ölçütü olarak değerlendirilmeyebilmektedir. Örneğin, tıp biliminde neokortikal beyin ölümünde birey kendisini canlı yapan tüm işlevlerini geri dönüşümsüz olarak kaybetmesine karşın, beden ısısı ve kan basıncı normal, solunumsa spontandır. Bu nedenle biyolojik ölüm kesin ve nettir. Oysaki psikolojik ölümden zihin, bilinçli işlevlerini yapamaz hale gelir. Öte yandan, bu iki ölüm türünden farklı olarak sosyal ölümden, bireyin fiziksel işlevleri tıbbi teknolojinin yardımıyla gerçekleştirilebilir. Ancak, adının imlediği gibi birey sosyal işlevlerini yerine getiremez. Fiziksel ve sosyal ölüm arasındaki en önemli ayrım, fiziksel ölümden kişi yaşamını yitirirken, sosyal ölüm daha travmatik ve psikolojik açıdan zorlu bir süreci imler.

Ölümü yaşayan kişi fiziksel ölümü yaşarken, yakınları veya çevresindeki insanlar, onun ölümüyle ilgili sosyal ölümü yaşayabilirler. Bu nedenle ölümü yalnızca fiziksel bir deneyim olarak tanımlamak doğru değildir. Tanhan ve Arı İnci (2009) psikolojik ve sosyal etkileriyle ölüm kavramının anlamını biri tıp alanında biyolojik ölümlerle, diğeri ise sosyal- psikolojik ölüm olarak iki biçimde açıklarlar. Hangi alanla ilgili olursa olsun insanoğlunu ürküten, korkutan ölüm gerçeği ve bu gerçeği bile bile yaşamak zorunda olmak açık ya da örtük biçimde bireyin yaşamını etkiler. Kendisini ölümsüz kılamayacak olan insan ölüm korkusuyla yaşamaktansa bunun bir gün her canlının başına geleceğini düşünerek kabullenmeye çabalar. Bu yüzden insan her zaman korktuğu aynı zamanda da ilgi duyduğu ölüm kavramını tanımlamaya çalışmış ve ona bazı anlamlar yüklemiştir. Ölüm *“hem merak uyandırıcı ve hem de tedirgin edici bir gizeme sahiptir”* (Demir, 2017: 191). Bu açıdan da kimisi ölümü bir yok oluş olarak değerlendirirken, kimisi de tam tersine yeni bir yaşamın başlangıcı olarak algılar. Bu da insanın davranışlarını ve yaşam biçimini düzenlemesinde etkin bir rol oynar. Birey ölmek zorunda olduğunun bilinciyle yaşamaya yazgılıdır. *“Çünkü ölüm karşısında umutsuz, yabancı ve yalnızdır. Sonunda ya ölümü yadsır ya da onu kabullenir, direnir.”* (Genç, 1999: 36). Öte yandan, bu durum insanın var oluşuna yönelik önemli bir tehdit ya da tehlike olarak görülebilir. Çünkü *“yaşam, insanoğlunun bu dünyada sıkı sıkıya tutunduğu gerçeklerin başında gelir.”* (Şahin, 2007, 387). İnsan ölüm fikrinden duyduğu kaygıyla yaşama daha da bağlanabilir ki bu da bu gerçek karşısında diyalektik bir durum yaratır. Ölümden korku duyulmasının en önemli sebebi içinde bilinmezlikler barındırması diğeri ise yaşamın son bulunduğu gerçeğidir. *“Ölümün insanlar için*

son derece önemli olmasının temel nedeni, onun insanın en azından bu dünyadaki varlığının sonu olmasıdır.” (Başok Diş, 218: 378). Ancak bu sonlanış, beraberinde pek çok soruyu da getirir. Kişi ölünce varlığının sonlandığını ya da farklı boyuta mı geçtiği veya bu olursa nelerle karşılaşacağını bilemediğinden bir başka deyişle, aklın sınırları içinde ölümsüzlüğü açıklayamadığından gizemini koruyan bir nitelik taşır. Bu gizeme karşın toplumlarda öldükten sonrası için kimi düşünce, inanç ve tasavvurlar da yok değildir. İnsanın ölümden sonra yaşamın olduğuna inanmasının altındaki en güçlü sebep maddi dünyada elde edemediklerine orada kavuşacağına dair duyduğu güçlü inançtır. (Onur, 1991: 201). Bireyi ölüm gerçeğinden kaçamamadan dolayı beliren ölme kaygısının yaşattığına dikkat çekmektedir. Bu nedenle ölüm yalnızca tıbbi ya da biyolojik boyutu olan bir olgu değil aynı zamanda toplum yaşamını düzenleyen sosyal bir kavrama gönderme yapar. “Ölüm olgusu, öz olarak doğal, kavram ve üzerinde yapılan pratikler nedeniyle kültürelidir.” (Tapucu vd. 2008: 53). Belirttiğimiz bu boyutsa toplumların kültürel dokusunu kendi düşünce sistemleri ve yaşamı algılayışlarıyla anlamlandırmaları sonucunu doğurur. Ölümüne yalnızca kültürlerde değil, toplumlarda da farklı anlamlar yüklenmesinin en önemli sebebi kavramın bireyden bireye göre de değişkenlik göstermiş olmasıdır. Hatta birey kendi yaşamında farklı dönemlerde bile ölümü farklı algılayabilir ya da tanımlayabilir. “Ölümün değişik kültür çevreleri içinde başka başka anlaşılma yollarındaki çeşitlilik, insanlara ölümü tanıtan anlatıların çeşitliliğini gösterir.” (Malpas vd. 2017: 18-19). Aynı coğrafyada bile ölümüne ilişkin farklı değerlendirme, uygulama, tutum ve ritüeller vardır. Bu yüzden aynı toplumun farklı kesitlerinde bile ölümle ilgili inançlar, adetler, gelenekler ve eylemler benzerlik taşıyabilir. Bu da beraberinde ölümle ilgili normlar, yaptırımları getirir. Ölüm gerek bireyin bu kavramla ilgili olarak hissettikleri, gerekse onu nasıl yorumladığıyla ilişkili olarak bireysel ve sosyokültürel açıdan etkileri olan bir kavrama gönderme yapar. Çünkü toplumların ölümü duyuş ve algılayışları, düşünceleri, sezışleri ve kavrayışları farklı ölçütlere göre biçimlenmektedir. “Yaşam sürecinin doğal bir parçası olan ölüm” (İnci vd. 2012: 180) kavramı, başta insanlar olmak üzere hayvan, bitki gibi canlıların kesin ve tam olarak yaşamının sonlanması anlamını taşır. İnsanın düşünen ve yorum yapabilen bir varlık olmasıyla ölümüne yüklediği anlam, diğer canlılardan daha farklıdır. İnsan ölümünün bir son değil, dönüşüm olduğu düşüncesinden hareketle ona hayvandan farklı anlamlar yükler. Kuşkusuz bu anlamlandırmada insanın maneviyatı söz sahibidir. Çünkü maddi âlemden madde ötesi bir âleme geçiş fikri beraberinde ölümünün bir son değil, tam tersi manevi yaşamın başlangıcı olarak algılanmasını getirir. Yaşamın anlamı ölümle sorgulanır. Bu açıdan da ölüm yaşamı anlamlı kılan bir olgu olarak algılanabilir. İnsan ölümü tanıyarak ve/veya tanımlayarak ona karşı duymaya çabalamıştır. Doğum, yaşam ve ölüm üçgeninde geçen insan yaşamında

ölüm kaçınılmaz olan bir sonudur. Bu sonun en önemli niteliği ise belirleyici ve eşitlikçi oluşudur. Ölümün nerede, nasıl veya ne şekilde gerçekleşeceği belli olmasa da (Keskin, 2005) evrensel, doğal ve kaçınılmaz bir gerçek olduğu kesindir. Ancak buna rağmen insanların ölümü yadsıyarak yaşamaya çabalamasının en önemli gerekçesi de insanın bilinçaltında ölümsüz olduğuna inanması yatar. Oysaki ölüm, yaşamın her anında insan yaşamına hükmeder. İnsan ölümden kaçınmaya çalışır ve onun sebep olabileceği tüm tehlikelere karşı tetikte olmaya çalışır. Böylece insan ölüme sebebiyet verecek her şeyden uzak durur veya ona karşı önlem alarak ondan korunmaya çalışır. Bu boşa gidecek bir uğraş olsa da insan yine de bundan vaz geçmez ya da geçemez. Tanımadığımız insanların ölümü bu kavramın bizim için dikkat çekmemesi anlamına gelir. Bu durum ölümü inkâr etmeyle de birleşince birey bilinçaltında ölüm olgusunu uzak bir zamanda gerçekleşeceği algısına kapılarak bir anlamda onu yok sayar. Ancak ölüm insanın yaşamını “*atılan adımın asla geri alınmadığı bir yaşam yapar.*” (Sartre, 2010: 663). İnsan ölüm kaçınılmaz olsa da bunu kendi dışında gerçekleşen ya da diğerlerini etkileyen bir durummuş gibi algılayabilir ta ki kendi başına gelene dek.

Çalışmanın devamında Elâzığ yöresi ölüm geleneklerinin dini ve kültürel boyutunu açıklayabilmek için öncelikle ölüm kavramının anlamı ve anlamlandırılması üzerinde durmanın yerinde olacağı görüşündeyiz. Ardından yöredeki taziye geleneklerinin nasıl gerçekleştiği, hangi aşamalara göre düzenlendiği ve bunların dini, kültürel, sosyal boyuttaki yansımalarını ortaya koymaya çalışacağız.

Ölüm Kavramının Anlamı ve Anlamlandırılması

Toplumsal yaşam insanların duygu paylaşımları, dayanışmaları, birbirlerine yardım etmeleri ile düzenlenip, şekillenir. Acılar ve üzüntülerin paylaşıldıkça azalması gibi sevinç ve mutlulukların artması da bu yüzdendir. Toplumsal yaşamın birer düzenleyici ögesi olan ve ortak davranış biçimine dönüşen bu uygulamalar o toplumun gelenek görenek, adet ve kültürel yapısıyla ilişkili olarak algılanıp yaşatılır. Daha önce de değindiğimiz gibi bunda dini, ahlaki, hukuki ve ekonomik ölçütler de önemli bir itici güçtür. Toplumsal kabullenme ve uygulamalarla yaşamı doğrudan etkileyen ve değiştiren bu uygulamalar, toplumsal bütünleşmeyi sağlayıcı bir işlev üstlenirler. Toplum ve birey yaşamını doğrudan ilgilendiren bir kavram olması nedeniyle ölüm toplum yaşamında önemli bir araç olarak değerlendirilebilir. Bu açıdan ölüm, birey ve toplum iş birliğini koşullayan ve bu yolla toplumsal disiplin ve düzenlemeyi geliştiren bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır.

Anadolu’da toplum yaşamını etkileyen hatta biçimlendiren taziye uygulamaları benzer ve yaygın görünüşleriyle var olmuşlardır. Uygulamalarda kimi farklılıklar olsa da büyük oranda

benzer oluşu, kavramın biyolojik boyutundan çok psikolojik ve sosyal yönünün etkili olduğunu gösterir. Dini, felsefi, tarihi, ekonomik, sosyo-kültürel, psikolojik ve hatta mistik yönü olan bu sistem, kültürel oluşumu besleyen güçlü bir kaynaktır. Bu alanlara yazın, tasavvuf, halk bilimi de eklendiğinde ölüm geleneklerinin neden karmaşık ve çok boyutlu bir görünüm arz ettiği anlaşılabilir. Bu açıdan toplumsal çerçevede ölüm ve buna bağlı olarak gelenekselleşen bir anlayış, pek çok ölçüte göre değerlendirilmektedir. Bu ölçütler beraberinde ölüm sırasında ve sonrasında yapılacaklara ilişkin kimi dini düzenleme ve normları getirmiştir. Bunlar ölümün oluş şekline başlayarak cenazenin yıkanması, kefenlenmesini takiben yapılacak dualar ve cenaze namazının ne şekilde olacağına kadar pek çok olguyu içerir. Cenaze namazına katılım, cenazenin nasıl taşınacağı, nasıl defnedileceği ve bu sırada cemaatin neler yapması gerektiğine kadar yapılan uygulamalar başta cenaze yakınları olmak üzere cemaate bir sorumluluk yüklemektedir. Cenaze törenine katılımında erkek ve kadınlara yönelik uygulamalar yanında taziye, kabir ziyareti gibi konular da söz ettiğimiz normlar kapsamında ele alınması gerekenleri ifade etmektedir.

Taziye diğer bir deyişle, baş sağlığı yakını ya da akrabası vefat eden kişiye tesellide bulunma, acısını hafifletme ve kederini paylaşma anlamı taşır. İslam Ansiklopedisi'nde taziye *“Yakını vefat eden bir kimseyi ziyaret ederek baş sağlığı dileme, tesellide bulunma.”* anlamına gelen bir terim olarak kullanılmaktadır. Taziye dileklerinde bulunmanın asıl amacı büyük bir keder ve üzüntü içinde olan insanlara etkileyici, iyileştirici, avutucu sözler söylemektir. Bu yolla acıyı azaltmak ve paylaşmak amaçlanır. *“Çünkü ölüm, bilimsel anlamda her tür tecrübenin sonudur; o yaşanan bir tecrübe değil ancak dışardan müşahede edilip farkına varılan objektif bir bilgi konusudur. Bu bakımdan, ölüm hakkında ancak müşahede ve tasavvura dayalı bir yolla bilgi temin edilebilir. Yani ölümü yalnızca, insanların onu tasavvur ettikleri ve başkasının ölümü karşısında etkilendikleri tarzda' az ya da çok tanımak mümkündür.”* (Hökelekli, 1991: 152). Toplumda taziye ve geleneklerinin yaşatılmasında sosyoekonomik, kültürel, inanç ve dini yönelimlerin de etkisi olduğu bilinir. İslam dininde toplum yaşamını biçimlendirecek olan dini ya da din dışı kimi uygulamalar Kur'an-ı Kerim referans gösterilerek değerlendirilmektedir. Albayrak ve Arıcı; *“Taziye konusunda bununla ilgili herhangi bir bilgi bulunmamakla birlikte, hadis kaynaklarında taziyede bulunmanın Hz. Peygamber'in tavsiyesi olduğuna dair rivayetlere rastlanılmakta”* (2007: 35) olduğuna dikkat çekmektedir. Toplumun dini ve/veya din dışı ve kültürel yapısı ve onun sonucunda simgesel bir niteliğe dönüşen iletişim ve etkileşimler ölüm olgusu hakkında kimi inanç ve uygulamalara dönüşür. Bir bakıma bu ritüeller insanoğlunun ölümle yüzleşmesi ya da tam tersi onun karşısındaki çaresizliğini bertaraf ederek baş etmesinde etkili ve önemlidir. Bu açıdan dini ve kültürel etkileşim taziye geleneklerinin şekillenmesinde

birincil derecede söz sahibidir. Toplum yaşamının devingenliği, insan gereksinimlerinin değişmesine koşut olarak gelişen yeni durumlar yaşam ve ölüm kavramları arasındaki bağı doğrudan etkilemektedir. Bir başka deyişle, modernleşmeye koşut olarak kendini duyumsatan yeni bilinç düzeyi, bölgesel veya yöresel düzlemde ölüm olgusunun algılanışını da değiştirmektedir. İlk insan doğayla etkileşim halindeyken, modern insan evreni sorgulamaya başlamıştır. Ancak ister doğayla, ister evrenle kurduğu ilişkide olsun insan somutlaştıramadığı kimi kavram ya da olguları simgeler aracılığıyla anlamaya ve anlatmaya çalışmıştır. Evreni bir simge sistemi çevreninde anlamaya çalışan birey, bunu yaradılışı gereği inanç sistemiyle de ilişkilendirerek düzenlemiştir. Kuşkusuz bu durumda yalnızca inanç sistemi değil, toplumsal düzlemde sosyokültürel, ekonomik ve tarihi etkilenmeler de etkili olmuştur. Bu etkilenmenin sonucunda toplumsal bir anlam kazanan inanç ve uygulamalar, hem karmaşık hem de bir o kadar merak ve korku uyandıran bir olguya dönüşmüştür. Yalom (2000), “*Ölüm korkusu her zaman ve her yerde bulunur ve ölüm korkusu o kadar büyüktür ki, hayat enerjisinin büyük bir bölümü ölümün inkârında harcanır*” der. Yazar bir bastırma, yüzleşme ve iyileşme hikâyesi olarak nitelendiği yapıtında bu konuya uzun uzadıya değinir. (Yalom vd. 2000). İnsanlar ölümlerine iç içe yaşamalarına karşın onu yaşamın dışına itmeye, bir anlamda inkâr etmeye çalışırlar.

Elâzığ’da Taziye Gelenekleri

Doğu Anadolu Bölgesi’nin Yukarı Fırat Havzası’nda yer alan Elâzığ ilinin bugünkü yerleşim alanı yeni olmakla birlikte tarihi çok eskiye dayanmaktadır. Etrafı derin uçurumlarla çevrili Harput Kale’sinin etrafında kurulmuş olan kent bölgenin gerek yerleşime elverişli olmaması gerekse doğa koşullarından dolayı çok yakın bir tarihte Reşid Mehmet Paşa tarafından şu anki yerinde kurulmuştur. Her ne kadar bu tarih 1834’ü gösterse de kentin pek çok uygarlığa ev sahipliği yaptığı bilinmektedir. Bölge tarihi tarih öncesi dönemlere kadar dayanır. Bu nedenle Anadolu’nun en eski yerleşim birimlerinden biri olarak anılan bölgede yerleşimin Fırat Irmağı’nın çizdiği sulak ve verimli bir ovada olması önemli olmuştur.

Türk toplumunda başta dini ve kültürel etkilerle belirlenen taziye gelenekleri bölgeden bölgeye, ilden ile farklı uygulamalarla süregelse de özü itibariyle uygulamalarda benzer anlayış ve normlar çerçevesinde vücut bulmaktadır. Elâzığ’da ölüm gelenekleri bölgenin sosyo-kültürel yapısı, yaşam biçimi, etnik ve coğrafi özelliklerine göre şekillenmiş bir yapı özelliği taşır. Bu çalışmada öncelikle varsıl antropolojik yapısı ve kültürel dokusuyla Elâzığ yöresinin ölüm geleneklerini değerlendirme amaçlanmıştır. Ayrıca, bunun korunması gereken doğal miras olduğu fikrinden hareketle, Türk kültürü ve geleneksel yapısının görünümünü canlı tutmak adına önemli bir çaba olacağı düşünülmüştür.

Bu çalışmada Elâzığ'da taziye gelenekleri özellikle cenaze törenleri ve defin işlemlerinde hangi adet, inanış ve davranışların hüküm sürdüğü ve bunların nedenleri araştırılmıştır. Elâzığ'da ölüm geleneklerinin temelinde, kişilerin yaşadıkları keder ve acı karşısında buna duyulan saygı, dayanışma, iş birliği ve görev dağılımıyla toplumsal olarak ortak tavır sergilenmesi söz konusudur. Yakınıni kaybeden aileye yardım etme ve metanet dileğinde bulunma Anadolu coğrafyasının bir uzantısı olarak Elâzığ'da bu geleneğin sürdüğünün kanıtıdır. Yakınlarını kaybedenlere destek olmak, sabır dilemek, teselli etmek ve onları tevekküle yöneltmek hem dini hem de kültürel bakımdan ortak olarak sergilenen alışkanlık, tutum ve davranışların sonucudur. Taziye geleneğinin oluşması ve uygulanmasında baskın biçimde bu iki ögenin etkili olduğu söylenebilir. Toplumsal dayanışma ve bütünleşmenin göstergesi olan bu gelenek insanların ölüm karşısındaki çaresizlikleriyle baş etmek için zamanla kalıplaşmış kimi uygulamalara dönüşmüş ve ritüel niteliği kazanmıştır. İnsan ölüm gerçeği karşısında farklı duygular içinde olabilmektedir. Ölüm olgusunu anlamaya ve/veya anlamlandırmaya çalışan insan, ölüm karşısında gösterdiği tavırlarla ve sözlerle sabır tavsiye eder. Bu da toplumsal ilişkilerin düzenlenmesine katkıda bulunur.

Taziye Anadolu'da yaygın bir gelenektir. Elâzığ'da da ölüm gelenekleri çeşitli ritüellere göre düzenlenmektedir. Vefat eden kişinin defnedilmesi ve bunun için düzenlenen merasim öncesinde ve sonrasında gerçekleşen pek çok uygulama söz konusudur. Defin gelenekleri, içinde belli başlı aşamaları barındırır. Bunlar ölüünün yıkanması, defni ve cenaze namazıdır. Ancak bu gelenek yalnızca bunlarla sınırlı değildir. Defin merasimini izleyen taziye dilekleri ve ziyaretleri, mevlit gibi ritüeller yöre kültüründe oldukça yaygındır. Farklı sosyal ve dini gruplara bağlı insanların taziyeye yönelik geleneklerinde de kimi farklılıklar bulunabilmektedir. Ancak çalışmada genel bir bakış açısıyla Elâzığ'da bu geleneğin ne şekilde ve hangi amaçlarla yerine getirildiğinin ortaya koyması hedeflendiği için bu uygulamaları Hanefi mezhebi temel alınarak bulgulanmaya çalışılacaktır. Bu nedenle de Elâzığ'da ölüm geleneklerini genel kabul gören uygulamalar çerçevesinde değerlendirmeyi uygun bulunmuştur. Bundaki en önemli amaç da farklı etnik ya da dini kökene sahip kişilerin kendi kültürlerindeki uygulamaları da bu çerçevede bertaraf etmek adınadır. Bu yolla genel kabuller bağlamında ortak bir uygulama örneği ortaya koymak amaçlanmıştır.

Toplum yaşamının belirleyicisi ve düzenleyicisi olan gelenekler, kültürel bağlamda oldukça önemli bir referans kaynağıdır. Evlenme, doğum, ölüm gibi gelenekler kimi zaman büyük, kimi zamansa pek az değişiklikle varlıklarını sürdürürler. Diğerlerinden farklı olarak bunların içinde en az değişikliğe uğrayanı ölüm geleneği olarak düşünülebilir.

Yapılan incelemeler ve araştırmalar Elâzığ'daki ölüm geleneklerinin üç aşamalı şekilde gerçekteğini göstermektedir. Ölüm öncesinde, ölüm sırasında ve sonrasında yapılan uygulamalar birbirinden farklı olup, kültürel yaşamın devamını sağlar niteliktedir. Türk toplumunda cenaze saygı duyulması gereken bir olgudur. Bu nedenle herhangi biri vefat ettiğinde insanlar cenaze evine giderek bu zor zamanda ölen kişinin yakınları ve ailesine yardımcı olmaya çalışır. Elâzığ'da da bu uygulama iş bölümüyle yapılarak planlanır. Cenaze sahiplerine yardımcı olmak amacıyla herkes bir görev üstlenir. Bunun yanı sıra taziye evine yemek götürülüp düğün veya sünnet gibi törenlerse ya iptal edilir, ya ertelenir ya da cenaze sahiplerinin izni ile sade ve müziksiz yapılır. Tüm bu davranışların ortak noktası yasta olan kişilerin yanlarında olup manevi destek olmak ve onlarla işbirliği yapmaktır. İslam inanışlarının gereği olarak cenazenin defin işlemi akşam namazından sonra gömülmez. Tabutta ölen kişinin cinsiyetine göre bir işaret olabilir. Örneğin, ölen kişi bir kadın ise tabutun üzerine bir yazma bağlanır.

Defin işlemini takiben cenaze sahibinin evine gidilerek dua edilir, taziye verilir. Taziye süresi genelde üç gündür. Şamanizm kökenli davranış ve inanışlarda üç, yedi, kırk ve elli iki rakamları önemlidir. Bu rakamlar taziye geleneğinde de oldukça belirleyici bir nitelik taşır. Örneğin, ölen kişinin kırkıncı günü mevlit okutulur, gelenlere ikramda bulunulur, elli ikinci günündeyse hatim indirilir. Ancak bu uygulamaların hiçbirinin dini dayanağı olmadığı gibi İslam dinine göre böylesine zamana ve şekle dayalı olarak yapılması gereken görevler de yoktur. Belirttiğimiz bu günlere bağlı olarak yapılan eylemlerin Şaman kültüründen kalma olduğu düşünülmektedir. Bunda eski Türk inanışlarının etkisi de söz konusudur. Bunun altında yatan inanış, ruhun fiziki bedenini kırk gün sonra terk ettiğidir. Şamanizm'de buna dayanan yas tutma ve ayin törenlerinin olduğu bilinmektedir. Kırk rakamı doğum ve ölüm için mihenk taşı olarak düşünülebilir. Bu kapsamda değerlendirildiğinde, Türklerin İslamiyet dönemi öncesindeki yaşam biçimlerinin kültürel değişime koşut olarak geleneksel bir hal aldığı ve İslamiyet sonrası dönemde bu uygulamaların devam ettirildiği görülmektedir. Sözü ettiğimiz dini temellere dayandırılmayacak olan bu uygulamalar zamanla İslami kurallara uygun şekilde bir değişime uğramış ya da İslami bir kimlik kazanmışlardır. Bu değişim başta siyasal, sosyal ve ekonomik olmak üzere özellikle kültürel boyutta olmuştur. Bayat ve Cicioğlu ölüm olgusunun doğal ve kültürel bir olgu olduğuna řu sözlerle dikkat çekmekte ve ortaya çıkan bu farklılaşmanın; *“Anadolu sahasında, cenaze törenlerinde İslamiyet öncesi uygulamaların İslami kimliğe bürünmüş biçimi olarak karşımıza çıkan Mevlid törenleriyle kendini göstermekte”* (2008: 147) olduğunu belirtmektedirler.

Çalışmanın bu bölümünde Elâzığ'daki ölüm gelenekleri daha ayrıntılı biçimde ele alınacaktır. Çalışmada Albayrak ve Arıcı'nın (2007) birlikte kaleme aldıkları bir makale referans alınmıştır. Elâzığ'da ölmek üzere olan kişinin ağzına zezem suyu verilmesi ve Kelime-i Tevhit söylenmesi yaygın bir alışkanlıktır. Kalafat'a göre suyun hayat kaynağı olmasının yanı sıra mukaddes sayılması, günümüzde de İslami inançta "Zezem Suyu" ile devam etmektedir. (1995: 53). Ölüm halinde olan birinin yanında sevdikleri bulunur ve çeşitli sureler okunur. Anadolu'da pek çok yerde uygulanageldiği gibi vefat eden kişinin gözleri kapatılır, çenesi bir bez parçasıyla bağlanır. Filiz'e göre; "eğer ağız ve gözler kapatılmaz ise ölünün ruhu başka birisinin ölümüne neden olur, inancı ile ölünün ağzı, çenesi kapatılır ve açılmasını diye bağlanır" (2006: 22). Gözleri kapatılan ve çenesi bağlanan mevtanın karnının üzerine metal bir gereç genellikle de bir bıçak ya da makas konulur. Doğrudan Şamanizm'le ilgili olan bu uygulamanın belli nedenleri vardır. Bunun en önemli gerekçesi ölünün şişmemesi içindir. Bunun yanı sıra ölünün hortlamaması, şeytanın gelmemesi de amaçlanır. Öte yandan, kötü ya da görünmeyen âlemin zarar verici ruhlarına karşı ölüyü korumak önemlidir. Bir başka sebep de bıçağın demirden yapıldığı için kutsal ve koruyuculuk özelliği taşıması söz konusudur. (Bayat, 2015; İnan, 1986:176). Bu itibarla demir koruyucu bir gereç olmasının yanı sıra başka simgesel anlamlara da gönderme yapar. "Elâzığ'da birisinin öldüğünü ifade etmek için "teslim oldu" tabiri kullanılmakta" (Albayrak vd. 2007) olduğuna vurgu yapmaktadırlar.

Anadolu'da cenazenin fazla bekletilmeden defnedilmesi uygundur. Elâzığ'da da buna aynen uyularak defin işlemi öğle namazı veya ikindi namazından sonra gerçekleştirilir. Defin işlemi gündüz gerçekleştirilir. Ölüm akşam vakti gerçekleşti ise ertesi gün beklenir. Ancak ölen kişinin il dışından gelecek olan yakınları varsa cenaze bekletilir. Ölen kişinin kim olduğunun bilinmesi için sala verilerek cenaze namazı ve defin işleminin nerede ve nasıl yapılacağına ilişkin bilgi verilir. Cenaze namazının kılınmasının ardından mezarlığa gidilerek Yasin suresi eşliğinde orada bulunanlar kürekle cenaze üzerine toprak atarlar. Mezara toprak atmak isteyen kişi küreği bir önceki kişiden değil yerden alır. Okunan duaların ardından mezarlıkta ölen kişinin yakınlarına taziye verilir. Mezarlık çıkışında orada bulunanlara taziye evinin yeri bildirilir. Evde üç İhlas, bir Fatiha Sureleri okunarak un helvası yapılır ve ölen kişinin ruhuna bağışlanır. Vefat eden kişinin ayakkabıları yoksul birine bulunamazsa da ihtiyaç sahibi birinin alması için dış kapının önüne bırakılır. Bu uygulamanın altında da İslamiyet öncesi etkilerin söz konusu olduğu söylenebilir. Ölen kişinin ayakkabılarının hemen verilmesinin nedeni kabirde sıkıntısını bitireceğine olan inanıştır. Vefat eden kişinin kişisel eşyaları ve kıyafetleri yıkanır, kullanılabilir durumda olanlar yoksullara dağıtılır, olmayanlarsa yakılır. Ölen kişinin tütün tabakası, tespih, yüzük ya da köstekli saat gibi özel eşyaları yakınlarınca hatıra olarak

saklanırken, kıyafetleri aile dışından ihtiyaç sahiplerine verilir. Cenazenin defnedildiği günden bir sonraki günden başlayarak üç gün boyunca ‘taziye oturma’ adı verilen ziyaretler gerçekleştirilir. Bu süre üç günle sınırlı kalmak zorunda değildir, hatta bu süre kadınlar arasında kırk güne kadar uzayabilir. Cenazenin kalktığı gün evin güzel kokması için her tarafa gül suyu dökülür. Taziye dilekleri de genel olarak Anadolu’nun her yerinde kullanıldığı gibi “Allah taksiratını affeylesin, Allah rahmet eylesin, mekânı cennet olsun ya da Allah gittiği yerde utandırmasın” şeklinde taziye dileklerinde bulunulmasının yanı sıra yakınlarına da “Allah sabır versin ya da geride kalanları bağışlasın, Allah başka acı vermesin” gibi ifadeler söylenir. Yörede kullanılan ‘taziye oturma’ ifadesi “Elâzığ’da ölen kişinin kendisi veya bir yakınının evinde cenaze sahipleri tarafından taziye dileklerinin kabul edilmesine “Taziye Oturma” denir. (Albayrak; Arıcı, 2007: 38). Elâzığ yöresinde bir kişi vefat ettiğinde taziye gelen yakınları ve akrabaları taziye süresince yakınlarını kaybedenlerin yemek işiyle uğraşmamaları için yemek getirirler. Bu sürede evde yemek pişirilmez ve farklı gün ve zamanlarda yemek getirilmesi için yemek getirecek olan kişiler aralarında karar alabilirler. Elâzığ’da bir başka dikkat çekici taziye geleneği de oturuma gelenlere ölüm sıcak günlere denk gelmişse soğuk içecekler ikram edilmesidir. Taziye evine saygı gereği günlük yaşamda yapılan eylemlere en azından taziye günlerinin ilk üç gününde ara verilir. Yine cenazenin kırkına kadar eğlence amaçlı etkinliklerden kaçınılır. Bu günlerde televizyon izlenmez, abartılı kıyafetler tercih edilmez. Anadolu’da bir başka cenaze geleneği merhum ya da merhumenin arkasından iyilikle söz edilmesi, kötülüklerinin konuşulmamasıdır. Bu davranış biçimi de yine iyi ahlaklı olmanın gereği bir uygulama olarak düşünülebilir. Nişan, sünnet veya düğün törenleri iptal edileceği gibi en azından ölünün kırkı çıkana kadar ertelenir yapılacaksa da eğlencesiz ve sade olarak gerçekleştirilir. Ölünün elli ikisine kadar cenaze sahipleri kız istemez, onlardan kız da istenmez. Ölen kişinin yedisinde, kırkında ve elli ikisinde yemek verilmesi de önemli bir gelenektir. Ölen kişinin kırkı ve elli çok daha önemli bir anlam taşır. Kırkında mutlaka yemek verilir, mevlit okunur ve helva yapılır ellisinde de ölen kişinin etinin kemiklerinden ayrıldığına inanıldığı için ayrıca anlamlıdır.

SONUÇ

Elâzığ’da ölüm gelenekleri içinde, Anadolu’da olduğu gibi toplumsal yaşamın önemli düzenleyici kural ve uygulamalarını barındırır. Ölüm kişinin kendisiyle ilgili olumsuz ve kötü ifadeler kullanılmadığı, iyilikleriyle anıldığı gibi cenaze yakınlarına karşı tutum, söz ve davranışlarda da son derece duyarlı ve özenli olunmasına dikkat edilir. İnsanın dinen ve hukuken değerli bir varlık olmasından dolayı cenazenin kendisine gösterilen saygı kadar

yakınlarına, ailesine, sevenlerine de gösterilir. Günlük yaşam edimleri yanında özellikle de ölümün tazeliğini koruduğu günlerde acının ve kederin paylaşılması adına nişan, düğün, sünnet gibi törenler ve eğlenceler yapılmaz. Ölen kişi ve ailesine saygı gereği bu törenler kırkının çıkmasına kadar ertelenir veya yapılması düşünülüyorsa da çok sade bir tören düzenlenir. Ölen kişiye görev olarak düşünülen ve saygı duyulması gerektiği fikri toplum yaşamında bir dayanışma ve paylaşma biçimidir. Bu itibarla acıların paylaştıkça azaldığı sevinçlerinse arttığı düşünüldüğünde, Anadolu’da ölüm geleneklerinin toplum yapısının çok önemli düzenleyicisi olduğu görülür. Elâzığ ilinde yapılan geleneksel uygulamalar, Şamanizm’in etkilerinin devam ettiğini göstermektedir. Ölen kişinin yedisi, kırkı ve ellisindeki ritüeller özellikle bu etkinin izlerini gösterir niteliktedir. Bu anlamda bu tür uygulamaların dini yönden değil daha çok örf, adet ve geleneklere göre düzenlendiğini söyleyebiliriz. Çünkü ölen kişiye yalnızca ya da özellikle kırkında dua edilmesinin daha makbul olduğunu söylemek yanlıştır. Kaldı ki duanın yanı sıra halk arasında da kalıplaşan bir söylemde olduğu gibi mevlit okunması da yine dini değil, Şamanizm dönemi geleneklerin devam ettiğinin göstergesidir. Ancak bu halk arasında dini bir anlam kazanarak gelenekleşmiş ve uygulamalarda da bu şekilde yer alır olmuştur. Bu dini bir inanış ya da gereklilikten çok bunların toplum yaşamında din kisvesi altında algılanmasının sonucu oluşmuştur.

Ölen kişiye duyulan saygı gereği eğlence ve törenlerin yapılmaması, davranış ve söylemlerde ölçülü olunması, gerek hissediş gerekse görünüş olarak da yalın, sade ve gösterişten uzak olma/kalma gibi dünya işlerinden uzaklaşıp biraz daha maneviyata bürünme gereğinin bir sonucu olarak yapıldığı düşünülebilir. Bu durum ölen kişinin ilk bayramında dahi şeker ya da tatlı ikram edilmemesiyle de ikram edilen şeylere bir anlam yüklendiğini göstermektedir. Şeker ya da tatlı dünyevi olanı çağrıştırdığından olsa gerek taziyeye gelenlere çay, kahve ya da sigara ikram edilir. Buradan yiyeceklerin hatta renklerin gelenek ve kültürel anlamda kategorize edildiği anlaşılmaktadır. Dünyanın birçok yerinde siyahın matem rengi olarak kabul edildiği düşünüldüğünde, Elâzığ’da cenaze sahiplerinin ilk bayramı “Kara Bayram” olarak anılmasına şaşırılmamak gerekir. O halde yalnızca söz ve edimlerde değil, renklere yüklenen anlam, ikramlıklar ve yemekler de bu açıdan ölüm geleneğinde ayrıştırıcı bir nitelik kazanırlar. Örneğin ölen kişinin ardından helva yapılması ve dağıtılması, taziye evinde dünya ile ilgili konulardan konuşulmaması, ölen kişinin yakınlarının saç, sakal tıraşı olmaması gibi...

Elâzığ’da ölüm geleneklerinin pek çok açıdan Anadolu’da yapılan uygulamalara benzediği görülmektedir. Ancak bazı açılardan kimi farklılıklar da taşımaktadır. Örneğin, ‘taziyeye oturmak’ ve ‘teslim oldu’ gibi ifadeler yöreye aittir. Elâzığ’da ölüm geleneklerinin en önemli

yanı acıların paylaşılmasının sağlanması ve toplum yaşamını bütünleştirip, ilişkileri güçlendiren bir uygulama olarak hala büyük oranda özgün biçimindeki haliyle sürdürülmektedir. Bu durum yörede taziye geleneğinin uygulamalarının büyük oranda değişime uğramadan devam ettirildiğini göstermektedir. Bunun yanı sıra Elâzığ'da taziye süresinin uzunluğu da dikkat çekicidir. Bu da bu sürenin uzunluğunun dini değil kültürel etkilenmeler sonucu olduğunu açıklamaktadır. Yine geleneksel Türk inançlarındaki uygulamaların da Elâzığ'da yaygın olarak kullanıldığı görülmektedir. Her ne kadar eski Türk geleneklerindeki uygulamaların yapılış amaçları göz ardı edilse de Elâzığ'da bu uygulamaların biraz farklılaşarak da olsa devam ettiği görülmektedir. Örneğin, ölen kişinin mezarının başına tercihen söğüt ağacı dikilmesi bu ağacın kutsal olduğu inancından hareketle gelenekle açıklanabilirken, taziye evine yemek götürülmesi, acının paylaşılması dini inanışlarla anlamlandırılabilir. Söğüt dışında *“kutsal kabul edilen diğer ağaçların bazıları şunlardır; çam, dağ sediri, ardiç, çınar, selvi, meşe, dut ve elma”* (Sertkaya, 2012: 55). Eski Türk inanışlarına göre söğüt ağacının uzunluğuyla göğe doğru yakınlığı ölen kişinin ruhunu Tanrı'ya ulaştırma amacına bağlıdır. (Kalafat, 1995). Ağaçlara atfedilen bu kutsiyet kadar hangi ağacın seçileceği de önem taşır. Mezarlıklara dikilen ağaçlar bu nedenle özel seçilmelidir. *“Kutsal oldukları için de rastgele yerlere dikilmezler.”* (Ergun, 2004: 24). Elâzığ'daki taziye gelenekleri bu açıdan hem dini hem de kültürel motiflerden izler taşımaktadır. Elâzığ yöresinde eski Türk kültüründen izler taşıyan uygulamaların İslam anlayışıyla da desteklenerek yaygınlıkla sürdürüldüğü açıktır. Günümüzde devam eden uygulamaların bir kısmında İslami değerlerin diğer bir kısmında ise eski Türk inançlarının etkisi olduğu görülmektedir.

KAYNAKÇA

- ALBAYRAK, Ali - ARICI, İsmail (2007), “Elâzığ’da Taziye Geleneği”, **Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 12/2, s. 33-44.
- BAŞOK DIŞ, Sebile (2018), “Modern Bir Teşebbüs: Ölümü İnkâr ve Ölümle Mücadele”, **Beytulhikme An International Journal of Philosophy**, 8 (1), s. 377-393.
- BAYAT, F.- CİCİOĞLU, M (2008), “Türklerde Cenaze Törenleri Bağlamında Mevlid Okuma Geleneği”, **Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 10 (19), s. 147-155.
- BAYAT, Fuzuli (2015), **Ana Hatlarıyla Türk Şamanlığı**, Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- DEMİR, Sertaç Timur (2017), “Modernite ve Ölüm: Açık Erişimli Ölüm Döşeginden İzole Yoğun Bakım Ünitelerine Bedenin ve Ölmenin Değişen Yüzü” **Global Media Journal TR Edition**, 7(14) Bahar/Spring, s. 190-202.
- ERGUN, Pervin (2004), **Türk Kültüründe Ağaç Kültü**, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay., Ankara.
- FİLİZ, Abdurrahman (2006), “Çayıralan (Yozgat) ve Çevresinde Ölümle İlgili İnanış ve Uygulamalar”, **Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi)**, Kayseri.
- GENÇ, Hanife Nalan (1999), “Samuel Beckett’in “Godot’yu Beklerken” Adlı Oyununda Bekleme Tutkusu”, **Ankara Üniversitesi TÖMER Dil Dergisi**, S.80- Haziran, s. 32-37.
- HÖKELEKLİ, Hayati (1991), “Ölüm ve Ölüm Ötesi Psikolojisi”, **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C.3, S.3, s. 151-165.
- İNAN, Abdulkadir (1986), **Tarihte ve Bugün Şamanizm Materyaller ve Araştırmalar**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara.
- İNÇİ, Figen - ÖZ, Fatma (2012), “Palyatif Bakım ve Ölüm Kaygısı”, **Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar**, 4(2), s. 178-187.
- KALAFAT, Yaşar (1995), **Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının İzleri**, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay., Ankara.
- KESKİN, G.Ü. (2005), “Ölmekte Olan Hastaya -Kognitif Davranışsal Hemşirelik Yaklaşımı”, **Ege Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi**, 21(2), s. 125-134.

- MALPAS Jeff - SOLOMON Robert C.. (2017), **Ölüm ve Felsefe** (Çev. Nur Küçük), İthaki Yay., İstanbul.
- ONUR, Bekir (1991), **Gelişim Psikolojisi Yetişkinlik, Yaşlılık, Ölüm**, V Yay., Ankara.
- SARTRE, J-P. (2010), **Varlık ve Hiçlik**, (Çev. T. Ilgaz - G. Ç. Eksen), İthaki Yay., İstanbul.
- SERTKAYA, Burcu (2012), “Elazığ Türk Folklorunda Eski Türk İnanışlarının İzleri”, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, (Yüksek Lisans Tezi), Elazığ.
- ŞAHİN, Veysel (2007), “Tahsin Yücel’in “Kumru ile Kumru” Romanında Metanın Tabulaşması” , **e-Journal of New World Sciences Academy Social Sciences**, C. 2, S. 4, s. 386-397.
- TANHAN, Fuat - ARI İNCİ, Figen (2009), **Ölüm Eğitimi**, Pegem Akademi, Ankara.
- TAPUCU, Ayşe - AKSOY, Şahin (2004), “Şanlıurfa’da Ölümden Defin’e Kadar Yapılan Uygulamalara Genel Bir Bakış”, **Harran Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi**, C. 1, S. 3, s. 53-57.
- TSO (2019), **Elazığ Ekonomik Raporu**, Elazığ Ticaret ve Sanayi Odası Yay. Elazığ.
- YALOM, I. (2000), **Varoluşçu Psikoloji**, (Çev. Z.İ. Babayiğit), Kabalcı Yay. İstanbul.
- YALOM, Irvin D. - BERGER, Robert (2000), **Ölüm Korkusunu Yenmek**, (Çev. Zeliha Babayiğit), Pegasus Yay., İstanbul.
- YILDIRIM, A.- ŞİMŞEK, H. (2016), **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri**, Seçkin Yay., Ankara